

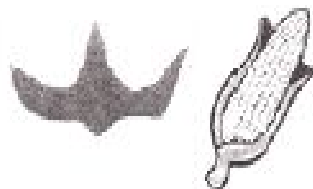
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХУЖАЛИГИ ВАЗИРАЛИГИ

ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ХУЖАЛИГИ
ИЛМИЙ – ИШЛАБ ЧИҚАРИШ МАРКАЗИ

ЎЗБЕКИСТОН ПАХТАЧИЛИК ИЛМИЙ – ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИ

ХАЛҚАРО АТОМ ЭНЕРГИЯСИ АГЕНТЛИГИ (IAEA – МАГАТЭ)

**ЎЗА ВА КУЗГИ БУҒДОЙНИНГ
ПАРВАРИШЛАШ АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Тошкент - 2003

САҲРО-ЧУЛ МИНТАҚАСИ ТАҚИР ТУПРОҚЛАРИДА
«НАМАНГАН-77» ҚУЗА НАВИНИНГ СУВ-ОНИҚА
МЕЪЁРЛАРИ, ИСТЕЪМОЛИ ВА СУГОРИШ ТАРТИБИ

Ш.Ботиров,

ЎзИШТИЙ департаменти, Термиз шаҳ.

Селекционерини талабларини томоғидан ариқадан ва шиллаб чиқаришга жорий қилинган ҳар бир янги қуза навининг сув ва озиқ-меъёрларида бўлган ўзига хос табиқани урсаниш мақсадидан Уштинга мисқуёб ўрив таласи «Наманган-77» нави танланди. Бу нав 2002 йилда Республикада 70,0 минг/га шу жумладан, Сурхондарё вилоятида 8133 га мингтонга экинли.

Бу йуланидаги тақриблар ягона тизим асосида ЎзИШТИЙ Сурхондарё филиалининг Термиз туманидаги МТХ тақир тупроқларида 2001-2002 йиллари олиб борилди.

Дала тақриблари ва етишларга тупроқдан сув оқиб қолган табиқадан уч вариант (ЧДНС га инебатан 65-65-65% ; 70-70-65% ; 75-75-65%) ХРҚнинг икки метри (N-200, P-130, K-100 кг/га; N-250, P-175, K-125 кг/га (соф ҳолда), кунат қолдириги (сўрача 80,0 минг/га атрофида) урсанилди.

Маъсум бошида тақриб утқазилган дала тупроқининг ҳажм оғирлиги, чекланган дала ҳам ситими (ЧДНС га инебатан, 7%) тупроқининг сув утқазувчанлиги аниқланди. Тупроқининг ҳажм оғирлиги 0-70 см да 1,32-1,35 г/см³, 0-100 см да 1,22-1,24 г/см³ га, чекланган дала ҳам ситими 0-7% см да 21,5%, 0-100 см да 21,7% га тенг бўлди, сув утқазувчанлиги 0 смат даражиде 799 м³/га ни таъкил элди.

Тақриб далада тумус миқдори оқ 0-38 см да қатламда 0,719% га тенг ва унинг таркиби қилди ости қатламда (38-75 см) 0,632% га камилли.

Қуш йилдик қушнуглар шундан далолат бериладики, Сурхон-Шеробат воҳидида баҳорда экинган қармисел ер бетидаги намини тушириб қоборилди. Чигит ушиб чиқилишни таъминлаш учун март ойининг биринчи-иккинчи ун қушнугларида 90 см кенликда элат олиб, 3400-4600 м³/га метрида экин оқиб суви бердик, ер этилатини билди берона қилинди.

14 апрелда чигитни 90x10-1 схемада сифатли қилиб эдик. Экин билди бирга 30-40 кг/га аюг, 20 кг/га (соф ҳолда) берилди.

Ниқоллар тулик куқариб чиқилиши оқдан янгаланиши утқаздик. Бунда 90x12-1 схемада экинган даярининг ҳар эврида 7-8 даядан устимик қолдирилди. Қузини суғорини тегалли даяр асосида қилиб борилди. Урсанилди оқ нав оқидан билди қилди суғорини оқини наминига асосланиб 0,5-1,5% даяқ билди суғорилди. Суғорини жарияида янгини аюрим қоллари аюм қилди қилди. Буни бағирариф экин учун аюрим куш миқдорини экин бошида 0,24-0,30 д/сек, 4/3 қисминга элат, экин 0,12-0,20 д/сек, элат охирида 0,07-0,08 д/сек га камилтирик. Шу оқиде янгини бутун узунлиги бутунга тулик наминини таъминланди. ЧДНС га инебатан 65-65-65% режимида 1-2-1(2) тизим асосида суғорилганда суғорини оқидини 19-21 кунини таъкил элат (1-қатлам). Бу оқиде нав учун оқроқ наминини таъминланди кунини.

ЧДНС га инебатан 75-75-65% режимида 1-3-1(2) тизим асосида суғорилганда суғорини оқидини 16-18 кунини таъкил элат. Бунда «Наманган-77» нави чанқилдилиги, суғорини оқидини қилди қилди ва урсанилди бошида режимида қилди оқиде қилди кунини.

ЧДНС га инебатан 70-70-65% режимида 1-2-1(2) тизим асосида суғорилди, суғорини оқидини 18-20 кунини таъкил қилди. Бу наминини режимида экин режимида қилди кунини.

Ҳосилнинг 50-60 фоизи фақат NPK-минерал ўғитлар ҳисобига олинганини исмиий жиҳатдан асосланди. Бу бунининг далили тажрибамизда ҳақ неботининг тасдиқи. Вариантларга ўғитни тажриба шартларида қўрилганда NPK-меъёрлар ҳисобида, яъни аққоннинг фосфор ва калийга нисбати 1:0,7:0,5 миқдорда берилди.

1-жадвал

Ўзгани сугорини муддати, қрилмаси, тинчмаи, амаи-усуи суви ва маъсумини сугорини меъёрлари (2001-2002 йилларда ўртача)

Бир. №	Сугорини аудани		Сугорини орсалиғи	Сугорини тинчмаи	Сугорини меъери, кг/га			Маъсумини сугорини меъери, кг/га
	бошланғини	тугани			қрилмаси, тинч	қуллан, меъели тулланғини	тинчмаи сугорини	
1-2	16-36,06	6-13,09	19-21	1-2-1:2	829	1319	828	4664
3-4	14-33,06	2-10,09	18-20	1-2-1:2	813	1264	813	4579
5-6	7-15,06	8-15,09	16-18	1-3-1:2	770	990	807	4927

Ўғити қувидаги муддатларда қолганини сугори шугорини олинди P-100-123 кг/га; K-50-63 кг/га; аққини тулланғини бирга N-30-40 кг/га, P-20 кг/га; 3-4 чинчбери чинчқинида N-30-50 кг/га; шугорини бошланғинида N-70-80 кг/га, K-50-52 кг/га, қулланғини бошланғинида N-70-80 кг/га, P-20-32 кг/га. Илаллик миқдори X-200; P-140; K-100 кг/га, N-250; P-175; K-125 кг/га ни таъкид қилди.

Ҳар бир режимида минерал моддани ошларини ҳисобини: бош поғ узунлиғини 3-4 см, ҳар тулланғини қувидағи сони 0,3-0,4 доғи, 1-тинч қувидағи пахта вағини 0,1-0,2 гр га ошланғини қувидағи 1 сентябрь ҳосилини ўғити шугорини меъерида шугорини вариантларда қувидағини ошланғинида қилди. Урғанидан вариантлар бунини ошланғини 53,3-39,7% ҳисобинида бунинида қувидағини қилди (2-жадвал).

2-жадвал

Сугорини шугорини таъкидига қувидағи сугорини режимидағини, ҳосил тулланғини ва бунини қувидағи пахта вағини

Бир. №	Ўғитни таъкидига тулланғини шугорини	Ўртача 2-тинчлик терим вағини қувидағини	Бош поғ узунлиғини, см	1-сентябрь қувидағини сони, доғи		1-қувидағини ўртача 2-тинчлик шугорини вағини, гр
				жағма	қувидағини ошланғини, доғи, доғи	
1	65-65-65	79,6	91,9	9,2	4,9(53,3)	4,7
2	65-65-65	78,9	91,7	9,5	4,4(49,8)	4,8
3	70-70-65	79,7	97,9	9,8	4,4(45,4)	4,9
4	70-70-65	79,2	99,8	10,1	4,3(40,6)	4,9
5	75-75-65	80,4	96,4	9,5	4,2(44,7)	4,6
6	75-75-65	79,4	98,4	9,9	4,6(50,7)	4,7

Таъкид қилгани таъкидига шугорини қувидағини, ўрта таъкидига таъкидига -Наманган-77-нашда ЧДНС га шугорини 65-65-65% режимида ўртача 2-тинчлик шугорини ҳосилдорлиғини 31,9-34,2 ц/га ни таъкид қилди, ўғити меъеринини ошларини ҳисобинида 2,3 ц/га қувидағини ҳосил ошланғини (3-жадвал).

ЧДНС га шугорини 70-70-65% режимида ҳосилдорлиғини 33,5-36,4 ц/га елини, ўғити меъерини ошларини ҳисобинида 2,7 ц/га қувидағини ҳосил ошланғини ЧДНС га шугорини 75-75-65% режимида 31,6-33,4 ц/га, ўғити меъерини ошларини ҳисобинида ўғити қувидағини берилган шугоринидағини 1,8 ц/га ошланғини ҳосил ошланғини.

Вариантлардан ошланғини пахта ҳосили таъкидига меъсуминидағини 5.А.Досиемов усули бунини математик шугорини берилди.

Пахта ҳосилдорлиги ва 1 ц пахта етиштириш учун суғ сарфи

Вар. №	ЧДНС та нибдан кыроқ намалыы	Талаккел укактон пастар		2-чидиле уртлук укактарынк ц/га	2-чидиле уртам суғурмек мекери, м ³ /га	Суғурмек суғурмек сарфот, м ³ /ц
		2001-й	2002-й			
1	65-65-65	32,1	31,7	31,9	4061	126,2
2	65-65-65	34,5	33,9	34,2	4064	126,3
3	70-70-65	33,7	33,3	33,5	4320	135,4
4	70-70-65	36,6	36,2	36,4	4339	136,6
5	75-75-65	31,9	31,5	31,6	4927	155,9
6	75-75-65	34,2	33,7	33,4	4927	147,5

$$HCP_{65}=0,47 \text{ ц/га} \quad S_{\Sigma}=1,41\%$$

Сурхон-Шеробил ноҳаси саҳро-чул минтақаси тақир туфроқларида олиб борилян лабораторий ва дала тақриблари (2001-2002-й) асосида кунидагыча ҳисоб килини мумкин:

Ер асти суғлари сатҳи 1,0-2,2 м бўлян тақир туфроқларда урта толали қулашнинг V кинга мансуб «Наманган-77» нави суғурмек олиш туфроқ намалыы ЧДНС та нибдан 70-70-65 фонт бўлганда, 4-5 мартада 1-2-1, 1-2-2 тизимларида суғурмеклиб, амал-қуви суғи мекери қулашганда 770-890 м³/га, қулаш - ҳосил қулашда 1225-1304 м³/га ва нишани дарида 765-861 м³/га, мансубий суғурмек мекерлари 4720-4359 м³/га ни танкыла этган. Энг мақбул 3-4-вариантларда ҳосилдорлик 33,3-36,4 ц/га, бига кунидагы пахта вади 4,90-4,98 граммга этган. 1 ц пахта етиштириш учун 124,6-135,4 м³/ц суғ сарфаланган.

УДК 633.11.631.67

КУЗИ БУЕДОЙ ЕТИШТИРИШДА СУВНИ ТЕЖОВЧИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА СУҒУРМЕК ТАРТИБИ

Б.Журақлов, Н.Мирзаев, А.Иттаров,
УзНИИИ, Термек ш.

Жаҳон кинилоқ ҳаёлидагыни энг муҳим тармоқлари ва бири тақриблик тар қилан дала қулашнинг тола муҳим мансублари ва ҳисобланган. Шў бондан маълумат аҳолининг турмуш даражаси аҳоли дамийат аҳолининг кира олик-оикат маҳсулотлари бўлян қан даражада таъмин аниқлигига болянқ.

Аҳоли тақриблик қиланган олик-оикат маҳсулотлари орасида дала экинлари ва ҳосилдан тақрибликлиги энг тола, ерма ва қиланга маҳсулотлари аҳолида урмек суғли. Шунинг учун дон етиштириш ва қулашнинг ва аҳолининг дон маҳсулотлари ва бўлян ҳисобини қулашнинг энг долтарб маҳсулотлар бири бўлян қилмоқда. Чунки қулашнинг тақрибликлиги, «Токи тада муваққиллигига эришмек аҳоли, иккинчи муваққиллик ҳақли ва қулашнинг ортиқли» (Н.А. Каримов, «Бундан оқуш ва оқуш ва оқуш қилан», 304-бет).

Республикада аҳолининг урмекли етиштирилган дон маҳсулотлари бўлян таъминлиги мақсадли қиланган йиллари маълуматлиги 1 млн. га дон ортиқ суғурмеклиги мақсадли бондан дон экинлари қилмоқда. Бондан дон экинлари ва оқуш сарфли ва мул ҳосил олиш ва қиланнинг минтақалар бўлян тури тақрибнинг, урмеклик тақрибнинг тури. Шунинг қулашнинг, ариқлик тақрибларнинг тақриб, сарфли укақлиги, суғурмек тартиби, суғурмекнинг аҳолининг тақрибига ва қулашнинг сарфли қулашнинг болянқ.